

KÖYCEĞİZ AĞZI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Burhan BARAN*

Öz

Ağızlar, bir dilin çok önemli zenginlik kaynaklarıdır. Türkiye Türkçesi de ağızlarının zenginliğiyle ayrı bir yere sahiptir. Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili çalışmalar, bugün bir bibliyografya kitabı oluşturacak kadar çoğalmıştır. Dilimizin kaynağının ve özelliklerinin daha iyi anlaşılabilmesi ve gelişen teknolojiyle beraber hızla değişen ağız özelliklerinin tespit edilip sonraki nesillere aktarılabilmesi için bunlar, şüphesiz çok önemli çalışmalardır. Biz de bu çalışmalara bir katkımız olsun düşüncesiyle bu makalemizde elimizdeki bir kasetten oluşturduğumuz birkaç sayfalık bir metinden faydalanarak Köyceğiz ağızı üzerine kısa bir değerlendirme yapmak istedik. Metin kısmı az olmasına rağmen, derleme yapılan şahsın, ağızın karakteristik özelliklerini önemli ölçüde yansıttığına inanıyoruz. Metin ve inceleme kısımları bu savımızı destekler niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: ağızlar, Köyceğiz ağızı, ses ve şekil özellikleri

A STUDY ABOUT KÖYCEĞİZ DIALECT

Abstract

Dialects are a language's vital sources of wealth. The Turkish of Turkey has a special place with its wealth dialects. Today, the studies about the Turkish of Turkey's dialects have increased enough to compile a bibliography book. These studies are surely vital to comprehend the source and features of our language better, then to determine rapidly emerging dialects' features using improving technology for transferring them to the next generations. With the idea of contributing to the studies, we wanted to briefly evaluate Köyceğiz dialect by using a short text we created from a tape we have. Although the text part is short, we believe the person edited, significantly represented the characteristic features of the dialect. The text and research parts have the potential of corroborating our argument.

Keywords: dialects, Köyceğiz dialect, phonetic and morphological features.

Giriş

Diller, yazı dili ve konuşma dili olmak üzere iki yönden canlılığını sürdürür. Konuşma dili, insanların yüz yüze anlaşmak için kullandıkları, resmi olmayan, vurgu ve tonlamanın anlam ve anlatımda etkili olduğu dildir. Konuşma diliyle yazı dili, özellikle ses ve söyleyiş, bazen de söz dizimi bakımından birbirinden farklılık gösterir. Konuşma dilinde var olan seslerin bir kısmını yazıda gösteremeyiz. Vurgu ve tonlamayı yazımıza yansıtamayız. Her ne kadar noktalama işaretleri, "Aaa, ooh!" gibi ünlemlerde yaptığımız harf tekrarlarıyla bunu yazımızda belirtmeye çalışsak da özellikle coşkulu duygularımızı ifade etmede bunlar hep eksik kalır. Yazı dilinin ortak olmasına karşın, konuşma dilinin bundan ayrılan önemli bir özelliği de yöreden yöreye değişiklik göstermesidir. Ağız terimiyle karşıladığımız bu farklılık aynı ilin ilçeleri arasında bile belirgin bir şekilde görülebilir. Günümüzde iletişim araçlarının hızlı gelişimi konuşma dilini de etkilemekte, eskiden ağızlarda kullanılan birçok kelime, bugün özellikle büyük şehirlerde yerini hızla ortak dile bırakmaktadır.

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi öğretim üyesi, b.baran@dicle.edu.tr

Ağızlarda yaşayan kelimelerin, ses, söyleyiş ve söz dizimindeki özelliklerinin yok olmadan, hem bir kültür hazinesi hem de bilimsel bir belge olarak saklanması amacıyla dil araştırmacıları çeşitli ağız çalışmaları yapmışlardır. Bir bibliyografya kitabı oluşturacak kadar çoğalan bu değerli çalışmalara bizim de bir katkımız olsun istedik. Bu amaçla 75 yaşında, Köyceğiz¹ ağız özelliklerini tam olarak yansıtan bir nineden yapılan derlemeyi titizlikle okuyup yazıya geçirdik. Ardından bu metin üzerine bir dil bilgisi çalışması yaptık. Metnimiz pek uzun olmamasına rağmen, inceleme bölümünde ağız araştırmaları kitaplarında incelenen ses, şekil ve cümle bilgisi özelliklerinin çoğu tespit edilebilmiş; ancak bazı özellikler için bir veya birkaç örnek bulunabilmiştir.

İnceleme

1. Ses Bilgisi

1.1. Ünlüler

Köyceğiz ağızında, yazı dilinde bulunan ünlüler (a, e, ı, i, o, ö, u, ü) dışında şu ünlüler bulunmaktadır: â, ā, ê, ę, ẽ, ē, ī, ĭ, ĩ, ō, ọ, ô, ó, ū, ũ.

1.1.1. Köyceğiz Ağızına Ait Ünlüler

â ünlüsü: a'ya daha yakın a-ı arası bir ünlüdür. ôdâ “orada” (18), mağannâyı (75), bûdâ “burada” (131), kınâya (141).

ę ünlüsü: e -i arasında kapalı bir e'dir. halkêdêsiñ (1), hê şeyi (7), mesire yerine (10), geliverilê (73), yemek (143), ne dersiñ (169), nerê (193).

ẽ ünlüsü: e-ö arası bir ünlüdür: ôlê (36), hólê hólê (51), bólê bólê (54).

ĩ ünlüsü: Kendinden önceki yuvarlak ünlülerin etkisiyle oluşan ı-u arası bir ünlüdür: gôsîñ (3), ını, bunı (8), oturüsüñ (11), hamurı (42), oldı mı (82), suyı (92), buldı (274).

ọ ünlüsü: o-u arası bir ünlüdür: ını, bunı (8), ọynallâ (26) sọda (47) ọna (276).

1.1.2. Uzun Ünlüler

Sözcük ve eklerde ünlüden sonraki ses veya seslerin düşmesiyle ā, ê, ē, ī, ĭ, ō, ô, ó, ū, ũ ünlülerinin uzadığı görülmektedir: êdêsiñ (1), gôsîñ (4), hê (7), bî (8), bādāñı (8), gidêsiñ (9), sọna (18), yêsiñ (18), sancıqlānan (28), yêdik (31), hê şeyi (34), hólê hólê (51), İbrām Bey (86), ātıķ (102), ilēne (118), ĩnelê (148), nêdêistiyōlā (171), gāri (182), ölüken (231), ęcünü doğūmadı (235), ęcōba (258), ne yapıcāñ (264), vêdi (276).

1.1.3. İki Ünlünün Yan Yana Gelmesi

¹ Köyceğiz, Muğla ilinin bir ilçesi olup ilçeye ilgili bir yüksek lisans tezi yapılmıştır: Özata, Mürsel (2004), *Köyceğiz Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

“ğ” ve “h” ünsüzlerinin düşmesi sonucu iki ünlünün yan yana gelmesi olayına rastlanır: sōan “soğan” (111), sōuḡ “soğuk” (212), māalle <Ar. maḡalle (258).

1.1.4. Ünlü Değişmeleri

a>â, ı değişmesi: a'nın daralmasıyla görülen bir değişmedir: ôdâ “orada” (18), oynallâ (25), fırın “fırına” (55), maḡannâyı “makarnayı” (75), bûdâ “burada” (131), ḡınâ<Ar. ḡinnâ (142).

a> e değişmesi: Alınma kelimelerde rastlanır: emme <Ar. ammâ (23), bismillehirēmenirehim <Ar.bismillāhirrahmānirahīm (81) dene <Far. dāne (176), ceneze <Ar. cenāze (247).

a > u değişmesi: orū “ora” (72), neḡ olucaḡ (104), bubam (277).

e> a değişmesi: Daḡ “dek” (154) örneğinde ve bazı alınma kelimelerde görülür: ataḡ < Far. āteḡ (67), baḡça <Far. bāḡçe (217).

e>e değişmesi: Örneklerin çoğunun eskiden i'li oluşu bu değişmede önemli bir etkidir: halkēdēsīñ “halka edersin” (1), hē şeyi “her şeyi” (7), mesire yerine(10), biḡē “bir şey” (35), geliverīlē “geliverirler” (73), çeviriçeviriverīsiñ (85), neḡ olucaḡ.(104), yemek (143), neḡ dērsīñ (169), nerē “nereye” (193), beḡ (254).

e>ê değişmesi: Öyle ve böyle kelimelerinin Köyceğiz ağzına özgü söylenişinde ortaya çıkar: ölē “öyle” (36), hōlē hōlē “öyle öyle ” (51), bōlē bōlē “böyle böyle” (54).

e> i değişmesi: tomatis (98), tencire (207), iḡti “iḡte”(279).

i> ü değişmesi: Bir örnekte +li ekinin Eski Anadolu Türkçesindeki şeklini koruduğunu görüyoruz: ḡuvvetlü (277).

o>o, u değişmesi: Çok rastlanan bir değişmedir: oñı (8), oñdan sōna “ondan sonra” (18) ôdâ “orada” (18), oñiñ (23), oynallâ “oynarlar” (26), oñnarı (33), sōda (47), oñnan (82) ocaḡ (102) ortasına (120), doḡtur <doktor<Fr. docteur (239).

u>i değişmesi: Çok rastlanan bir değişmedir: ḡōsiñ< korsun <koyarsın (3), oñı, bunı (8), oturūsīñ “oturursun” (11), çuluñı (12), oñiñ (23), hamurı (42), olı “olur” (59), duzi “tuzu” (78), oldı mı (82), suyi (92), ḡavurūsīñ “kavurursun” (99), yōrdini “yoğurdunu” (120), unıni “ununu” (121), adam oldıḡ (194), buldı (274).

1.1.5. Ünlü Uyumu

1.1.5.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Günümüz Türkiye Türkçesinde uyum dışı olan “anne” (Her iki şekliyle de kullanılmaktadır.) ve “kardeş” kelimeleriyle bazı alınma kelimelerin “e > a” değişmesi geçirerek uyuma girdiği görülür:

Türkçe kelimelerde: ana (169), ḡadaḡ (283).

Alınma kelimelerde: ataş < Far. āteş (67), bismillehirēmenirehim <Ar. bismillāhirrahmānirrahīm (81),tomata (Amerikan yerlilerinin dilinden) “domates” (112), dene <Far. dāne (176), baçça <Far. bāğçe (217), ceneze <Ar. cenāze (247).

1.1.5.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu,pek çok kelimedede olmakla birlikteuyumun bazı kelime ve eklerde bozulduğu görülür.

Kelimelerde: Türkiye Türkçesinde de uyumun bozulmasına neden olan düz ünlülerden sonra yuvarlak ünlülerin gelmesi şeklinde bazı alınma kelimelerde görülür: hamur <Ar. ḥamīr (42), ağustos (59), davul <Ar. ṭabl (62), babuc <Far. pāpūş “pabuç” (178), mīlon <Fr. million (218).

Eklerde: Şimdiki zaman ekinin uyumu bozmasının dışında Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olan bazı eklerin Köyceğiz ağzında uyumu bozduğu görülür.

İlgi ekinde: ɔniñ (23).

Belirtme ekinde: ɔni, bunı (8), çuluñı (12), duzi (78), suyi (92).

İyelik ekinde: unıñ (50), unini (121).

Şimdiki zaman ekinde: gülüvēmeyō (86), istiyōlā (171), buluyōñ, sōluyōlā (193).

Görülen geçmiş zaman ekinde: oldi (159), oldıç (214).

Geniş zaman ekinin düşmesiyle 2 ve 3. tekil kişilerde: gösiñ (3), oturuñ (11), olı (24).

1.1.6. Ünlü Düşmesi

Ünlüyle biten bir sözcük ünlüyle başlayan bir kelimeyle devam ettiğinde ilk sözcüğün son ünlüsü genellikle düşer: halkçedēsiñ (1), dolmçedēsiñ (5), iğ eliñle(81), için eledik(121), par ineleyen (149).

Orta hece ünlüsü düşme eğilimindedir: firmı (55), bürya (154).

De bağlacından önceki ünlünün çoğu kez düştüğü görülür: içkiciler de “içkicileri de” (23), şekeriñ de “şekeriñi de” (45), unıñ da “ununu da” (50), için de “içine de” (228).

Geniş zaman 1. kişi çekiminde, geniş zaman ekinin yardımcı sesi düşebilmektedir: ğarışdırrız “karıştırrız” (126).

Gelecek Zaman ekinin ilk ünlüsü düşebilmektedir: getcek “gidecek” (72).

Diğer ünlü düşmeleri: avuççine “avuç içine” (152), bī den dā “bir tane daha” (274).

1.1.7. Ünlü Türemesi

Ünlü türemesiyle ilgili tespit ettiğimiz bazı örnekler şunlardır: ilēne “leğene” (76), ısaç “sıcak” (212).

1.2. Ünsüzler

1.2.1. Köyceğiz Ağzına Ait Ünsüzler

Köyceğiz ağzında yazı dilinden farklı olarak şu ünsüzler bulunmaktadır: ğ, k, ñ.

ğ ünsüzü: Arka damak g'si olup çok rastlanan bir ünsüzdür: gösiñ (3), ğalgısiñ (17), ğaruğ (30), ğarıştırısiñ (47), ğări “gayrı” (51), ğazana (110), ğadā (122), ğarı “kadın anlamında karı” (140), ğaşdım (157), ğocağarılā (238), ğızı (266).

k ünsüzü: Ötümsüz, patlayıcı bir arka damak ünsüzüdür: halkayı (3), sāncağ (14), ğākāsiñ (21), çok (28), çaptıktan (47), fıstık (57), kâsapdan (66), mağannayı (75), ğulak (82), yıkadım (109), ğapattık (123), yok (166), doğtura muğtura (239), kuvvetlü (277).

ñ ünsüzü: Geniz ünsüzü olup ilgi durumu eki, 2. kişi iyelik ekleri ve fiil çekiminde 2. kişi eklerinde görülür: hazılladıñ (6), çayıñı, bādāñı (8), kilimiñ milimiñ (9), günnüğüñ dibine (12), yazāsiñ (12), ğākāsiñ (21), dolmañ (37), bunnarıñ hepisini (49), eliñde (54), başlāsiñ (81), ataşıñ içine (67), yorganımıñ dibinde (176), yapıcāñ? (264).

1.2.2. Ünsüz Değişmeleri

Bazı kelimelerde ötümlüleşme şeklinde ünsüz değişimleri görülür:

k>ğ değişmesi: Çok rastlanan bir değişimdir. Genellikle kelime başında görülmekle beraber nadiren kelime ortası ve sonunda da rastlanır: ğalgısiñ (17), ğazılmı (63), ğızıl ğıpgımızı (68), ğatı, ğulak (82), ğıyılarını (85), ğabına (90), ğazana (110), ğadā “kadar” (122), ğaşığ (124), ğızı (133), ğışım (159), çocuğ (229).

t>d değişmesi: Çok rastlanan bir değişimdir. Kelime başında ve ekleşme esnasında görülür: kâsapdan (66), duzi, (78), ğuruduğdan (90), düpüñ (114), yörd “yoğurt” (119), ğarışdırrız (125), ğaşdım (157), dutuluyō (140), dağ (231).

p>b değişmesi: bişti (115), babucūnan (178).

k>g değişmesi: şennig “şenlik” (59).

“Tomatis” kelimesinde ötümsüzleşme şeklinde ünsüz değişmesi görülür:

d>t değişmesi: tomatisi (98).

Tespit ettiğimiz diğer ünsüz değişimleri şunlardır:

ç>ş değişmesi: üş “üç” (126), ğaşdım “kaçtım” (157).

ş>h değişmesi: hindi “şimdi” (1).

1.2.3. Benzeşme

Önceki ünsüzün sonrakini kendisine benzetmesi şeklinde görülen (ilerleyici benzeşme) benzeşme örnekleri şunlardır:

-nl- > -nn- benzeşmesi: Daha çok ekleşme esnasında görülür: bunnarı (6), serinnēsiñ (20), onnarı (33), şennig (59), odunnā (64), annatmıştı (86), unnattıq (122), düğünnē (131), ğazannarı (137).

Sonraki ünsüzün öncekini kendisine benzetmesi şeklinde görülen (gerileyici benzeşme) benzeşme örnekleri şunlardır:

-rl- > -ll- benzeşmesi: Şimdiki ve geniş zamanın 3. çoğul kişi çekimlerinde ve “r”yle biten isimlere çoğul eki getirildiğinde görülür: uçallā (27), ędellē (40), çuķullā (63), geliverillē (73), bübellē (109), gidellē, alıllā (134), ğurallā (137), yapallā (147), istiyollā (171), getiriyollā (261).

-rn- > -nn- benzeşmesi: Alınma kelimelerde görülür: zunna (62), maķannāyı (75).

-zs- > -ss- benzeşmesi: Geniş zamanın olumsuz 3. tekil kişi çekiminde görülür: ğaynatmassıñ (94), istemesse (152).

-hç- > -çç- benzeşmesi: baççalāda (217).

1.2.4. Benzeşmezlik

Benzeşmenin tersi bir ses olayı olan benzeşmezlik, Köyceğiz ağzında ötümsüz ünsüzle biten kelimeler, ötümlü ünsüzle başlayan bir ek aldıklarında görülür: ğazılmışdır (63), çaçılmışdır (64), kşapdan (66), getcek (72), ğuruduķdan (90), ğaşdım (157), atdan (269).

1.2.5. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmesi, Köyceğiz ağzında çok görülen bir ses olayıdır. “r, y, ğ, h” düşmesine rastlanır.

r düşmesi: Köyceğiz ağzında en sık rastlanan ses olayıdır: Geniş zaman ekinde, çokluk ekinde, kelime ortasında ve sonunda görülür: ğōsiñ (3), hē şeyi (7), bādāñı (8), alı, gidēsiñ (9), varısiñ (10), oturuşıñ (11), yazāsiñ (12), sōna, ôdā (18), bī (19), içenlē, olı (24), yumūtayı (43), davullā (62), hēkes (72), tēs (85), atıķ (102), bübē (108), būdā (131), çōba (258), dōt k̄adaş (283).

y düşmesi: Daha çok kelime ortasında, nadiren de kelime sonunda rastlanır: şē (35), ölē (36), ğāri, hōlē hōlē (51), bōlē bōlē (54), hāde (81), pēniri (100), sōleriz (105), kō (153), mīlona (218).

ğ düşmesi: Daha çok kelime ortasında, nadiren de kelime sonunda rastlanır: yā (48), ilēne “leģene” (76), sōanı (111), souķ (212).

h düşmesi: Alınma kelimelerde, kelime ortasında görülür: tāranası (106), vēlasıl (130), zēmeride (161), mālaleli (258).

l düşmesi: Nadiren rastlanır: ğākāsiñ (21), ğāķtıķ (180).

1.2.6. Ünsüz İkizleşmesi

Memme (82) kelimesinde “m” ikizleşmesi görülür.

1.2.7. Ünsüz Tekleşmesi

Evel <Ar. evvel (28) kelimesinde ünsüz tekleşmesi görülür.

1.2.8. Hece Kaynaşması

“r, y, ğ, h, l” gibi düşmeye meyilli ünsüzlerin yanlarındaki ünlülerle birlikte düşmesi sonucu iki veya daha çok hecenin kaynaşarak tek hece hâline gelmeleri olayıdır. Örnekleri boldur: sâncak “salıncak” (14), yördiñi “yoğurdunu” (44), gülüverēm “gülüveriyorum” (86), ertten “eridikten” (117), vār dağ “varana dek” (153), ne dersiñ “ne diyorsun” (169), buluyōñ “buluyorsun” (182), gidiyōñ “gidiyorsun” (193), ğapānda “kapağında” (207), İbrām “İbrahim” (278).

2. Şekil Bilgisi

2.1. Yapım Ekleri

2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler

Topağ (129), çanağ (166), ıscak < ısı+cak (212), ācık “azıcık” (85), şęcik < şeycik (177), yalancı (5), içkici (23), yādımcı (226), ğızıl (68), başka (104), gelinlik (134), kuvvetlü (27), mālaleli (258), susuz (254).

2.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler

Oynāsiñ (16), ğapattık (123), yaşadı (272), hazıladıñ (6), serinnēsiñ < serin+le-, başladı (85), annatmıştı < an+la (86), unnattık < un+la- (122), evlendi (265).

2.1.3. Fiilden İsim Yapan Ekler

2.1.3.1. Fiilden Herhangi Bir İsim Yapan Ekler

Yatağ (200), ğatı (82), sürü (180), ğatık (253), içki (24), doğum (234).

2.1.3.2. Fiilden Fiilimsi Yapan Ekler

Çapa çapa (47), diye diye (73), sürüne sürüne (217), çalışana (226), getiren, götüren (255), alasıya (122), çaptıktan (47), ğuruduğdan (90), yeğiğini (257), geliverillē (73), gülüverēm (86), çalınıp (70), içirip (258), bişirip (262), doğāken (230), ölūken (231), gidēken (247), ğabāmaya (85), dōmadan (246).

2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

Çıkarisiñ (102), ğarıştırisiñ (49), gidiriyō (258), yeđiriyollā (263), ğazılmışdır (63), çakılmışdır (64), gidilidi (240), kalmadı (35), bakmadı (175), dēđimediñ (212), bilmen (232), çalınidi (62), sürüne (217), bişirisiñ (91), içirip (258), annatmıştı (86), ğaynatisiñ (92), unnattık (122), ğapattık (123).

2.2. Çekim Ekleri

2.2.1. İsim Çekim Ekleri

2.2.1.1. Durum Ekleri

İlgi durumu eki (+İñ, +iñ, +nİñ, +niñ): Köyceğiz ağzında bu ekin n’si nazaldır. Ekin ünlüsü düz ve yuvarlak ünlülü şekilleriyle görülür. “u” ünlüsünden sonra u-ı arası bir sesle “ i ” şeklinde gelir: sepetiñ içine (7), bunnarıñ hepisini (49), ataşñ içine (67), düpüñ üstüne (114), geliniñ eline (146), ayāniñ topūna

(153), ayāmiñ babucūnan (178), odanıñ içine (180), hasırınıñ üstünde (206), ablamınıñ diziniñ dibine (250).

Yükleme durumu eki (+(y)I,+i, ø): Ek, düz ve yuvarlak ünlülü şekilleriyle kullanılmakla birlikte u-ı arası bir ünlü olan “ i ” şekli de “u” ünlüsünden sonra görülebilmektedir: bunnarı (6), şeyi (7), çayıñı, bādāñı, öni, bunı (8), hamuri(42), duzi (78), suyi (92), pēniri (100), ğızı (133) düğünü (156), beni (167), bizi (173), altın multunı (184), evi (220), çocunu (235).

Yükleme durumu eksiz olarak da kullanılır: kilimiñ milimiñ alı gidēsiñ. (9), ğaruğ götürüdük. (30), şekeriñ de ğōsiñ (45), şoda da ğōsiñ içine.(47), uniñ da ğatāsiñ. (50), evde yemek verillē. (143), dul buldi (275).

Yönelme durumu eki (+(y)A ,+ı, ø): Genel olarak kullanılan yönelme durumu eki “+(y)A” dır. “+ı, ø (eksiz)” ise metnimizde sadece birer kelimedede tespit edilmiştir:

+(y)A: dibine (11), eviñe (22), Āla’ya (60), tabaĝa (77), tencireye (78), ğabına (90) ğazana (110), üstüne (114), ortasına (120), hēkese (144), eline ayāna (151), avuççine (152), çocūna (192), buna (195), Adana’ya (209), suya (212), doĝtura muĝtura (239), bize (281).

+ı: “fırını (55)” kelimesinde yönelme durumu eki +ı şeklinde görülür.

ø (eksiz): için “içine” (93) kelimesinde yönelme durumu eksiz olarak kullanılmıştır.

Bulunma durumu eki (+DA): hidrellezde (1), ôdā (18), evde (41), eliñde (54), ayında (59), ocaĝta (102), būdā (131), düğünlerimizde (153), zēmeride (161), dibinde (176), tavlada (191), tencirede bişēdim, ğapānda yēdim. (207), baççalāda (217), kölerimizde (260), yaşında (266).

Ayrılma durumu eki (+ Dan): ondan (18), odān (21), üstünden (100), sizden (193), sudan (212), doĝumdan (234), eskiden (236), acımızdan (249), bizden (251), taraftan (261), bī anadan bī bubadan (285),

Ünsüz uyumuna girmeyen örnekleri de vardır: kāsapdan (66), atdan (269).

Araç-birliktelik durumu eki (+IA, +IAñ /+nAn): İle edatının ekleşmiş şekli olan +IA kullanılmakla birlikte daha çok belirgin bir özellik olarak bu şeklin eski instrumental ekiyle birleşmiş şekli +IAñ / benzeşme yoluyla +nAn şekline rastlanır: sāncaĝlānan (27), eliñle(81), onnan (82), yōrdlan (126), babucūnan (178), eşeknen, hayvannan (242).

2.2.1.2. İyelik Ekleri

2. kişilerde “ek nazal n” şeklinde olup yardımcı ünlü, yuvarlak ünlülerden sonra da genellikle düz olarak gelir: çayıñı, bādāñı (8), kilimiñ milimiñ (9), eveli (28), dolmañ (37), ğıyılarıñı (85), suyiñi (102), yōrdini (119), ortasına (120), unini (121), eline (146), bubası (190), eliñ (212), evimiz (219), anam (230), acımızdan (249), ablam (251), bubam (265), birimiz (282).

“Yarımı” (124) kelimesi 3.tekil iyelik ekli olarak cümlede kullanılmıştır: “Yarımı da bī ğaşıĝ iki ğaşıĝ yōrd ğōrız.”

2.2.1.3. Çokluk Eki (+lAr / +nAr / + nĀ)

Ekin yaygın şekli yazı dilimizdeki gibi +lAr ekidir. Ek “n” ünsüzüyle biten kelimelere eklendiğinde genellikle ilerleyici benzeşme yoluyla +nAr şeklinde görülür. “r” ünsüzü ise çok defa düşer: içkiciler (23), onnarı (33), bunnarıñ (49), davullā (62), çukullā (63), odunnā (64), gıyılarını (85), gāzannarı (137), keşkeklē (138), düğünnerimizde (153), evlē (198), şükürlē (215), baççalāda (217), sınılarına (223), ebelē (237), bunnā, kōlerimizde (260).

2.2.2. Fiil Çekim Ekleri

Metnimizde tespit ettiğimiz fiil kipleri şunlardır:

Görülen geçmiş zaman: dōradım, yıkadım (109), oldi (159), göduğ (114), bişti (115), gāşdıım, geldim (157), vēdi (199), çalıştıım, yeđiñ (212), aldığ (218), yaptığ (220).

Şimdiki zaman: Yazı dilimizde kullanılan -yor’un “r” si düşer ve ek “-yō” şeklinde görülür: oluyō (131), buluyōñ, sōlüyōlā (193) biliyōm (245).

Gelecek zaman: olucağ (104) örneğinde ek -ucağ şeklinde, yapıcāñ (280) örneğinde -.icā şeklinde görülür. Bu örnekte hece kaynaşması meydana gelmiştir.

Geniş zaman: 1.tekil kişi çekiminde ekin soru biçimine gelen kişi ekinde, ekin Eski Anadolu Türkçesindeki şekillerinden biri olan “-n” yi görüyoruz. Geniş zaman eki ise düşer: girēmīn? “girer miyim?” (223), oturūmūn? “oturur muyum?” (224).

1.tekil kişi ekinin “-n” olduğu bir diğer örnek de geniş zamanın olumsuz çekiminde görülür: bilmen (232).

2. kişi çekimlerinde ekin düştüğü görülür: gösīñ (3), alī gidēsīñ (9), varīsīñ (10), oturūsīñ (11).

“r” ile biten kelimelere ünlüsünü düşürerek eklenir: gārışdırırız (125).

“Ne dersīñ (169)” örneğinde geniş zaman kipi şimdiki zaman fonksiyonunda kullanılmıştır.

Diğer örnekler: güleriz, sōleriz (105),

İstek kipi: 1.çoğul kişi istek ekinin kullanıldığı “olalım (58)” örneğinde yazı dilimizdeki kullanım söz konusudur. 1.tekil kişi ekinin bulunduğu “yapān (224)” örneğinde ise Eski Türkçede emir 1.tekil kişi eki olarak kullanılan, sonraki dönemlerde istek kipini de karşılayan, “-ayın” ekinin, bu ağızda varlığını sürdürdüğünü görüyoruz.

Emir kipi: gāpat (95), boş vē (158), vē (198).

2.2.3.i- Fiilinin Çekimleri

Fiillerin birleşik çekimlerini oluşturduğu örnekler: götürūdük (29), yeđdik (31), içēdik (32), istemesse (152).

İsimleri yüklemleştirdiği örnekler: vādī (23), cıbıldığ(idi) (185), çırcıbıldığdım (204), yoğudu (259), kuvvetlü(idi) (277), kādaşız (284).

2.3. Kelime Çeşitleri

2.3.1. İsimler

İsimler,metnimizde en çok kullanılan kelime türüdür. (Örnekleri için bk. İsim Çekim Ekleri)

2.3.2. Zamirler

Zamirler, kullanımı ses düşmesi, ses değişmesi ve benzeşme dışında yazı dilimizdeki gibidir:

Kişî zamirleri: biz (162), bizi (173), sizden (193), bizden (251), ona (267).

İşaret zamirleri: bunnarı (6), onı, bunı (8), ôdâ “orada” (18), odân “oradan” (21), onîñ (24), onnarı (33), onnâdâ (35), bunnarıñ (49), onnan (82), buna (195).

Belirsizlik zamirleri: hepisini (49), hēkese (144).

Soru zamirleri: kim (167), nêdē (171), neṛē (193).

2.3.3. Sıfatlar

Niteleme sıfatları: **yalancı** dolm (5), **guru** yere (180), **ıscaḳ** sudan **souḳ** suya (212), **yēli** ebelē (237), **gocu** gelin (270).

Belirsizlik sıfatları: **hē** şeyi (7), **bīgünnüğüñ** (11), **bīşecik** (177), **hē** taraftan (261).

Sayı sıfatları: **bīsepetiñ** (7), **bībādaḳ** (48), **üñ** gün (126), **bīdene** yorganımıñ (176), **beş** dene çocuḡ (279), **dōtḳādaş** (284).

İşaret sıfatları: **bu** evi (220).

2.3.4. Zarflar

Durum zarfları: ölē (36), hōlē hōlē (51), bölē bölē (54), bu yüzden (140).

Zaman zarfları: hindi (1), ağustos ayında (59), evel (98), eskiden (236).

Azlık-çokluk zarfları: bī dā (19), ācıḳ (85), çoḳ (132).

Yer-yön zarfları: orū “ora” (72), burā (217).

Soru zarfları: neḡ dersîñ (169), neḡdelim? (213), neḡ yapıcāñ? (264).

2.3.5. Edatlar

Metnimizde geçen bazı edatlar: ondan **sōna** (18), onnan (82), **ḡadā** (122), **daḳ** “dek”(153), **mi** (168),babucūnan (179), eşeknen, hayvannan(242).

2.3.6.Bağlaçlar

Metnimizde geçen bazı bağlaçlar: emme, de (23), da (47), ḡāri (51), ātıḳ (102), ki (169).

2.3.7. Fiiller

Metnimizde kullanılan fiil örnekleri “Fiil Çekim Ekleri” başlığı altında geçmektedir. Bu başlık altında bazı birleşik fiil örneklerini vermekle yetineceğiz: Halkçedēsiñ (1), zabtetti (33), çalınıp durū (70), çeviriçeviriveriñsiñ (85), gülüverēm, gülüvēmeyō (86), altüstettiñ (95), kına yaqallā (142), göverillē (152), boş vë (158), adam oldıq (194), yādımcı oluyō (226).

3. Tekrarlar

Metnimizde ikileme ve üçleme şeklinde tekrarlar geçmektedir. İkileme şeklindeki tekrarlar:

Aynen tekrarlar: hólē hólē (51), uzun uzun (52) bölē bölē (54), diye diye (73), çapa çapa (80) loqur loqur (92) zıngır zıngır (267)

Yakın anlamlı tekrarlar: hōp hūp (73), aç susuz (254)

Eklemeli tekrarlar:kilimiñ milimiñ (9), gıpgımızı (68), altın multun (184), çırcıbıldağıdım (204), yaşı maşı (232), doqtura muqtura (239).

Üçleme şeklindeki tekrarlar:gırtdağgırtdağgırtdağ (86), loqur loqur loqur (116), topağ topağ topağ. (129),tepsi tepsi tepsi (144), sürüne sürüne sürüne (217).

4. Devrik Cümleler

Metnimizde Köyceğiz ağzının bir özelliği olarak devrik cümleler önemli yer tutmaktadır. Buraya alacağımız örnekler bu cümlelerin sadece birkaçını oluşturmaktadır: Hē şeyi gösiñbi sepetiñ içine. (7), Emme içkiciler de vādōniñ. (23), Uçallā sāncaklānan. (27), Hindi onnarı zabtetti belediye. (33), Halkayı, evde yapāsiñ halkayı (41), Çapa çapa çapa çaptıktan sōna sōda da gösiñiçine. (47), Et alısiñōdān qasapdan bī but. (66), Guruduqdan sōna gātāsiñğabına. (90), Suyiğaynatısiñ loqur loqur. (92), Üş gün ğarışdırrız yōrdlan. (126), Kına yaqallā geline. (142), Nēdē buluyōñ altın multunı ? (184), Yaşı maşı bilmen ben. (232), Otūduq ablamıñ diziniñ dibine (250).

Sonuç

Köyceğiz ağzında dikkati çeken hususlar şunlardır:

1. Köyceğiz ağzında sözcük ve eklerde ünlüden sonraki ses veya seslerin düşmesiyle ünlülerin uzadığı görülmektedir.

2. “ğ” ve “h” ünsüzlerinin düşmesi sonucu iki ünlünün yan yana gelmesi olayına rastlanır.

3. Günümüz Türkiye Türkçesinde ve alınma kelimelerde uyum dışı olan bazı kelimeler Köyceğiz ağzında uyuma girer.

4. Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olan bazı eklerin Köyceğiz ağzında uyumu bozduğu görülür.

5. Kuvvetli örneğinde +li ekinin Eski Anadolu Türkçesindeki şekli korunmaktadır.

6. Köyceğiz ağzında 2. kişilerdeki n ve ilgi ekinin n'si nazaldır.

7. "Yarını" kelimesi Türkiye Türkçesinde görülmeyen bir kullanılışla 3. tekil iyelik ekli olarak cümlede kullanılmıştır.

8. Geniş zaman eki 1. tekil kişi çekiminde ekin Eski Anadolu Türkçesindeki şekillerinden biri olan "-n" yi görüyoruz. Geniş zaman eki ise düşmektedir: "Girēmīn? (girer miyim?)"

9. 1. tekil kişi ekinin bulunduğu "yapan (yapayım)" örneğinde Eski Türkçede emir 1. tekil kişi eki olarak kullanılan, sonraki dönemlerde istek kipini de karşılayan, "-ayın" ekinin, bu ağızda varlığını sürdürdüğünü görüyoruz.

Metin

Anlatan : Ayşeteyze

Yaşı : 75

İşi : Ev Kadını

Derleme Yeri: Köyceğiz

1 Hindi hidrellezde halkēdēsīñ. 2 Halkēdēsīñ. 3 Halkayı gōsīñ. 4 Dolmēdēsīñ. 5 Yalancı dolmēdēsīñ. 6 Hindi bunnarı hazılladıñ. 7 Hē şeyi gōsīñ bī sepetiñ içine. 8 Çayıñı, bādāñı, oñı, bunı. 9 Kilimiñ milimiñ alī gidēsīñ. 10 Tā mesire yerine varīsīñ. 11 Bī günnüğüñ dibine oturūsīñ. 12 Günnüğüñ dibine çuluñı yazāsīñ. 13 Oturūsīñ. 14 Sāncağğurāsīñ. 15 Sallanīsīñ. 16 Qynāsīñ. 17 Ğalgīsīñ. 18 Qndan sōna ôdā yēsiñ, içēsiñ. 19 Bī dā oturūsīñ. 20 Serinnēsīñ. 21 Qdān Ğākāsīñ. 22 Eviñe gelīsīñ 23 Emme içkiciler de vādīñiñ. 24 İçki içenle de olı. 25 Top oynallā vā. 26 Qdā top oynallā 27 Uçallā sāncağğlānan. 28 Eveli çok güzeldi. 29 Erik götürüdük. 30 Ğaruğ götürüdük. 31 Yēdik. 32 İçedik. 33 Hindi onnarı zabtetti belediye. 34 Hē şeyi zabtetti. 35 Kalmadı bişēonnādā. 36 Hidrellez olē olīôdā. 37 Dolmañ yēsiñôdā 38 Halkēdēsīñ. 39 Halk olīôdā. 40 Halkēdellēôdā. 41 Halkayı, evde yapāsīñ halkayı. 42 Hamurı şēdēsīñ. 43 Yumūtayı Ğırāsīñ. 44 İçine yōrdiñiğōsīñ. 45 Qndan sōna şekerīñ de gōsīñ. 46 Buni çapāsīñ güzel. 47 Çapa çapa çapa çaptıktan sōna şoda da gōsīñ içine. 48 Yā da gōsīñ bī bādağ. 49 Bunnarıñ hepisini Ğarıştırīsīñ. 50 Uniñ da Ğatāsīñ. 51 Yurāsīñ, yurāsīñ uniñġari, hōlē hōlē. 52 Uzun uzunēdēsīñ. 53 Uzun uzunēdēsīñ. 54 Bölē bölē eliñde tepsiye dōşēsīñ. 55 Fırnı gōsīñ. 56 İçine ceviz gōsañ ceviz gōsīñ. 57 Fıstığğōsañ fıstığğōsīñ. 58 Fıstığ gibi olalım.

59 Hindi ağustos ayında şennig olı. 60 Ğla'ya gidēdik. 61 Araba dutā gidēdik. 62 Davullā, zunnalā çalmıdı. 63 Çukullāğazılmışdır. 64 Kōmürlē, odunnā, pīner odunnā çakılmışdır. 65 Kōmür olı. 66 Et alīsīñôdān kşapdan bī but. 67 Sallāsīñ ataşīñ içine. 68 Ğızıl Ğıpgīmızı yē siñ. 69 İçēsīñ, yēsiñôdā. 70 Davullā da

çalınıp durū. 71 Qdā bayramēdellē. 72 Aqşamüstü oldi mi hēkes getcek oldi mi, biri orū yamilī, biri orū yamilī. 73 Hōp hūp diye diye geliverillē. 74 Bu, bōlē olī.

75 Hindi maqannāyı, hindi onigōsiñ. 76 Qni ilēne gōsiñ. 77 Yumūtayı gırāsıñ bī tabağa. 78 Tencireye duzi da gōsiñ. 79 Qni çapāsıñ çapāsıñ. 80 Çapa çapa onıñ içine öleēdēsiñ. 81 Başlāsıñ bismillehirēmenirehim iķ eliñle hāde güzel yurāsıñ. 82 Güzel ğatı ğulaķ memmesi gibi oldi mi, ğatı yūrduñ mi; onnan, sōna açāsıñ. 83 Oniōlē yapāsıñ. 84 Qni serēsiñ. 85 Sōna açiķoniñġıyılarını hōlēġabāmaya başladı mı tēs çeviriçeviriverisiñ. 86 Maqannāyı ġırtdaķġırtdaķġırtdaķ –ben gülüverēm emme İbrām Bey gülüvēmeyō, bunı güzel annatmıştı diye- gırāsıñ. 87 Qni serēsiñ. 88 Hōlē hōlē serēsiñ. 89 Ğurū. 90 Ğuruduqdan sōna ġatāsıñġabına. 91 Bişirisiñ sōna. 92 Suyıġaynatısiñ loķur loķur. 93 İçin de maqannāyı atāsıñ. 94 Çoķġaynatmassiñoniġari. 95 Altüstettiñ mi ġapat ġari. 96 Ğapat ġari. 97 Qndan sōna döşēsiñ. 98 Evel tomatisi dōkēsiñ. 99 Evel tomatisiñi ġavurūsiñ yāda. 100 Qndan sōna pēniri üstünden gōsiñ. 101 Bitti. 102 Qcaķta atıķ suyini çıkarısiñ, yēsiñ. 103 Oturū yēsiñ. 104 Başķa ne olucaķ. 105 Hem güleriz hem sōleriz.

106 Göce tāranası vādī. 107 Un tāranası vādī. 108 Hindi bübē aldım. 109 Bübelle dōradım, yıķadım. 110 Dōradım ġazana. 111 Sōanı dōradım. 112 Tomatayı dōradım. 113 Bübē dōradım. 114 Ğōduķ düpūñ üstüne. 115 Bişti. 116 Loķur loķur loķur bişti, eridi. 117 Ertten sōna döndēdik. 118 Dōktük ilēne. 119 Qndan sōna yōrdiñi, yōrd kese yaptıķ. 120 Kese yōrdiniġōduķortasına. 121 Qndan sōna unini için eledik. 122 Qni güzel alasıya ġadā unnattıķ. 123 Ğari yūrduķ yūrduķġapattıķ. 124 Yarını da bī ġaşıķ iki ġaşıķ yōrd ġorız. 125 Bī dāġarışdırırız. 126 Uş gün ġarışdırırız yōrdlan. 127 Yarından sōna bī dāġarışdırırız. 128 Qndan sōna sereriz. 129 Topaķ topaķ topaķ. 130 İşti bu bōlē vēlasıl.

131 Hindi būdā hindi düġünnē būdā güzel oluyō. 132 Çok güzel oluyō. 133 Ğızı istellē. 134 Gidellē, gelinlik alillā. 135 Qni, alillā bunı alillā 136 Hē şēēdellē. 137 Hindi ġazannarı ġurallā. 138 Keşkeklē bişirillē. 139 Qnnarı bişirillē. 140 Bu yüzden düġün dutuluyō ya ġarı.

141 Kınāya gelillē. 142 Kınā yaķallā geline. 143 Evde yemek verillē. 144 Tepsi tepsi tepsi hēkese yemek çıkarıllā. 145 Düġün olī. 146 Geliniñ eline kınā yaķallā. 147 Bunı yapallā. 148 Geline ġari altın ineleyn altın inelē. 149 Par ineleyn par inelē. 150 Qndan sōna düġün olī. 151 Geliniñ eline ayāna kınā istēse kınā yaķallā. 152 İstemesse avuççine ġöverillē. 153 Eski bizim kō düġünnerimizde ayāniñ topūna vār daķķınā yaķallā. 154 Eliniñ bürya ġadāķınā yaķallā. 155 Hep bōlēķınā yaķallā.

156 Benim düġünü boşvē. 157 Ben ġaşdım geldim. 158 Benim düġünü boşvē. 159 Benim düġün bī ġışın oldiġari. 160 Allā'm bī ġış vādı, bī ġış vādı. 161 Zēmeride düġün mü olī ? 162 Biz zēmeride düġüneñtik ġari. 163 Düġüneñtik, evlendik. 164 Muammer çıktı, ben çıktım. 165 Evlendik. 166 Çanaķ yok, çömlek

yoğ. 167 Kim istedi beni? 168 İstemeye mi geldilē? 169 Ne dersin ki ana yoğ, buba yoğ. 170 Buba vā ana yoğ. 171 Nēdē istiyollā beni? 172.Üvey anne vādı. 173 Üvey anne bizi evde dutmazdı. 174 Evde dutmazdı. 175 Üvey anne bağmadı. 176 Bī dene yorganının dibinde bile yatmadık. 177 Bī şecik vemez. 178 Ayāmiñ babucūnan geldim. 179 Ayāmiñ babucūnan geldim. 180 Ğuru yere bī sürü gişi, bī odanın içine bī sürü gişi yattık, ğāktık. 181 Bu bölē. 182 Nēdē buluyōñ altını ğāri? 183 Sen aç, ben aç; otur da Allā'a aç. 184 Nēdē buluyōñ altın multunı ? 185 Adam cıbıldağ. 186 Ğarı cıbıldağ. 187 Nene cıbıldağ. 188 Nenesi vā. 189 Anası yoğ. 190 Bubası vā. 191 Q da ayrı tavlada. 192 Bağmadı çocūna.

193 Nerē gidiyōñ sōlüyōlā, adam olmaz sizden. 194 Çok zor adam oldık. 195 Buna şükür. 196 Çok şükür. 197 Allām dedim. 198 Evlē vē dedim. 199 Vēdi. 200 Yataklā vē dedim. 201 Vēdi. 202 Hē şē vēdi. 203 Çalıştımın yerine hē şemi gazandım. 204 Çırcıbıldağdım. 205 Ğuru yēde otūdum. 206 Ğuru hasırın üstünde otūdum. 207 Tencirede bişidim, ğapānda yēdim. 208 Bunnāñ da hepsi çıkağor mi? 209 Adana'ya varıgōveri mi? 210 Hōlē hōlē adam oldık. 211 Şükür çalıştığarı ğoca. 212 Hindi adam dē ki: " Hep ben çalıştım. Sen ıcağ sudan souğ suya eliñ dēdimeñ. Ben çalıştım, sen yēdiñ." 213 Neçedelim? 214 İştı hōlē hōlē adam oldık. 215 Şükürlē. 216 Çok şükür. 217 Eliñ baççalāda sürüne sürüne sürüne burā aldık. 218 Yedi yüz elli mīlona aldık, burā işti. 219 Bī evimiz vādı. 220 Bu evi yaptık. 221 Allā'm dedim. 222 Güzel Allā'm dedim. 223 İl sınılarına girēmın? 224 Bī ev yapān da oturūmün, dedim. 225 Allā'm yaptı. 226 Çalışana Allā yādımcı oluyō. 227 Evi de yaptık. 228 İçin de ğidik. 229 Çocuğ da dōduğ.

230 Anam doğāken öldü benim. 231 Anam ölüken ben dā daş oynādım. 232 Yaşı maşı bilmen ben. 233 Daş oynādım. 234 Doğumdan öldü. 235 Çocūnu doğumadı. 236 Eskiden ebelē mi vādı? 237 Yēli ebelē vādı. 238 Ğocağarılā vādı. 239 Doğtura muğtura götüremedik. 240 Ula'ya gidilidi. 241 Qdā vādı. 242 Eşeknen hayvannan gidip gelidik. 243 Araba yoğ. 244 Bī şē yoğ. 245 Biliyōm öldünü. 246 Ölē dōmadan biliyōm. 247 Sōna ceneze gidēken dēdi ki òdāğomşum: "...". 248 Ē anamız öldü. 249 Acımızdan ölüyōduğ. 250 Otūdūğ ablamın diziniñ dibine. 251 Ablam bizden büyük. 252 Ekmek yoğ. 253 Ğatık yoğ. 254 Evde aç susuz beş dene çocuğ. 255 Ölē ya evde getiren yoğ, götüren yoğ. 256 Tek başına. 257 Yēdiğini mi? 258 Māalleli çōba içirip gidiriyō. 259 Eveli bunnā da yoğudu. 260 Bizim kölerimizde bunnā da yoğudu. 261 Hē taraftan getiriyollā. 262 Çōba bişirip getiriyollā. 263 Yēdiriyollā.

264 Ne yapıcāñ? 265 Bubam bī sene dēmedi, evlendi. 266 Otuz beş yaşında, elli yaşında bī ğızı aldı. 267 Qna zıngır zıngır düğünettim. 268 Bismillehirēmenirehim dēdik. 269 Atdan indidik gelini. 270 Bī dene ğocu gelin vādı. 271 Q da öldü. 272 Bī sene yaşadı. 273 Q da öldü. 274 Qndan sōna bī den dā buldı geldi. 275 Dul buldı geldi ğāri. 276 Allāona beş dene çocuğ vēdi qndan. 277 Bubam çokkuvvetlü. 278 İbrām Bey buna gülē. 279 İştıqandan beş dene çocuğ oldi. 280 Ne yapıcāñ? 281 Bubam bize bağmadı. 282 Bizim birimiz öldü. 283 Dōt kādaş ğaldık. 284 Hindi dōt kādaşız. 285 Bī anadan bī bubadan. 286 Hindi bī anadan bī bubadan beş dene vādı.

Sözlük

A

abla: büyük kız kardeş
ācık: azıcık
aç: aç
aç-: dua için ellerini yukarı doğru kaldırmak; hamuru yaymak
adam: erkek kişi
Adana: Adana
ağustos: ağustos
akşamüstü: akşamüstü
al-: almak; evlenmek; satın almak
Āla: Ağla (yer adı)
Allā: Allah
altın: altın
altüst: çevirme

ana: ana, anne, bk. anne
annat-: anlatmak
anne: ana, anne, bk. ana
araba: araba
at: binek hayvanı
at-: atmak
ataş: ateş
avuççi: avuç içi
ay: ay
ayā: ayak
ayrı: ayrı

B

babuc: pabuç, ayakkabı
baçça: bahçe
bādağ: bardak
bağ-: beslemek, büyütme
baş: baş
başka: farklı
başla-: başlamak
bayram: eğlenme
belediye: belediye
ben: ben
beş: beş
bī: bir
bil-: bilmek
bile: da, dahi
biri: biri
bismillahirrahmanirrahim:
bismillahirrahmanirrahim
biş-: pişmek
bişī-: pişirmek, bk. bişir-
bişir-: pişirmek, bk. bişī-
bit-: sona ermek
biz: biz
boş vē-: boş vermek, aldırılmamak
bólê: böyle
bu: bu
buba: baba
būdâ: burada
bul-: bulmak
bunnā: bunlar, bk. bunnar

bunnar: bunlar, bk.bunnā
būr: bura, bu yer
burā: burayı
but: hayvan budu
bübē: biber
büyük: büyük

C

ceneze: cenaze
ceviz: ceviz
cıbıldağ: çıplak

Ç

çaķıl-: yığılmak, dolu olmak
çalınıpdur-: devamlı vurularak ses çıkartılmak
çalış-: emek harcamak
çanak: kap
çap-: karıştırmak
çay: çay (içecek adı)
çevir-: çevirmek
çık-: çıkmak
çıkar-: çıkarmak
çırıcılıdağ: çırılçıplak
çōba: çorba
çocuğ: çocuk
çok: çok
çömlək: toprak tencere
çuķur: çukur
çul: kilim

D

da: dahi bk. de

dağ: dek, kadar
daş: taş
davul: davul
de: dahi bk. da
de-: demek, söylemek
dēdi-: deđdirmek
de-me-:(zaman) geçmemek

den: tane, bk. dene

dene: tane, bk. den

dip: alt, yan

diye: diye

diz: diz

doğ-: doğmak

doğū-: doğurmak

doğum: doğum

doğtur: doktor

dolma: dolma yemeđi

dōra-: doğramak

dök-: dökmek

dōndē -: döndürmek, çevirmek

dōşē -: yaymak

dōt: dört

dul: dul

dut-: kiralamak

dutul-: yapılmak

duz: tuz

düğün: düğün

E

ē!: e!

ebe: ebe

ekmek: ekmek	ğaruḡ: olgunlaşmamış üzüm
el: el; yabancı	ğaş-: kaçmak
ele-: elemek, elekten geçirmek	ğışıḡ: kaşık
elli: elli	ğat-: katmak, karıştırmak
emme: ama	ğatı: katı
eri-: erimek	ğatıḡ: katık
erik: erik	ğavur-: kavurmak, yağda kızartmak
eski: eski	ğaynat-: kaynatmak
eşek: eşek	ğazan: kazan
et: et	ğazan-: kazanmak
et-: yapmak	ğazıl-: kazılmak
ev: ev	gel-: gelmek
evel: önce	gelin: gelin
evlen-: evlenmek	gelinlik: gelinlik
F	get-: gitmek
fırın: fırın	getir-: getirmek
fıstıḡ: fıstık yemişi; çok güzel	ğıḡımızı: kıpkırmızı
G	ğır-: kırmak
ğab: kap	ğırtaḡ: makarnayı kırarken çıkan ses
ğabāma-: kabarmak	ğış: kış
ğadā: kadar	ğıyı: kıyı, kenar
ğāḡ-: kalkmak	ğız: kız
ğal-: kalmak	ğızıl: kızıl
ğalgī-: zıplamak, oynamak	gī-: girmek, bk. gir-
ğapā: kapak	gibi: gibi
ğapat-: kapatmak	gidil-: gidilmek
ğarı: kadın	gīdir-: giydirmek
ğāri: gayrı, artık	gir-: girmek, bk. gī-
ğarıştır-: karıştırmak	gişi: kişi

git-: gitmek

ġō-: koymak

ġocaġarı: kocakarı

ġocu: yaşlı

ġöce: buġday kırığı

ġötür-: götürmek

ġulaġ: kulak

ġur-: kurmak

ġuru: kuru

ġuru-: kurumak

ġül-: gülmek

ġün: gün

ġünnük: gölgelik yer

ġüzel: güzel

H

hāde: haydi!

halk: halka, bir tür simit

hamur: hamur

hasır: hasır, bir çeşit kilim

hayvan: hayvan

hazılla-: hazırlamak

hē: her

hēkes: herkes

hem: hem

hep: hep, her zaman

hepisi: hepsi, tümü

hıdrellez: 6 Mayıs'ta yapılan
geleneksel bayram

hindi: şimdi

hōp!: hop!

I

ısaġ: sıcak

İ

iç: iç

iç-: içmek

içir-: içirmek

içki: içki

içkici: içki içen

iste-: istemek

işti: işte

K

ķādaş: kardeş

ķal-: kalmak

ķasap: kasap

kese: kese

ķeşkek: bir yemek çeşidi

ķınâ: kına

ki: ki

kilim: kilim

kim?: kim?

ķomşu: komşu

kō: köy

kōmür: kömür

ķuvvetlü: kuvvetli

L

loķur: su kaynarken çıkan ses

M

māalle: mahalle

maķannâ: makarna

memme: kulak memesi

mesire: gezinti yeri

mīlon: milyon

Muammer: Muammer

N

ne?: ne?

nêdê: nereden?

nene: nene

neṙê: nereye

O

o: o

oçaq: yemek ocağı

oda: oda

ôdâ: orada

odun: odun

ol-: olmak

orta: orta

orū: oraya

otū -: oturmak

otuz: otuz beş

oyna-: oynamak

Ö

öl-: ölmek

ólê: öyle

P

par: para

penir: peynir

piner: yaprakları dikenli meşe

S

sallā-: sallamak

sallan-: salıncakta kendini sallamak

sāncaq: salıncak

sen: sen

sene: yıl

sepet: sepet

ser-: yaymak

serinnē -: serinlemek

sınī: sınır

siz: siz

sōan: soğan

soda: soda

sōna: sonra

sōuk: soğuk

sōle-: söylemek

su: su

sürü: pek çok

sürün-: yoksul bir yaşam sürdürmek

Ş

şê: şey

şeker: şeker

şennig: şenlik

şükür: şükür

T

tā: ta

tabaq: tabak

taraf: taraf, yer, yön

tārana: tarhana

tavla: at ahır

tek: yalnız

tencir

e: tencere
tepsi: tepsi
tēs: ters
tomata: domates, bk. tomatis
tomatis: domates, bk. tomata
top: oyun topu
topaḳ: yuvarlak biçim verilen hamur
topū: topuk

U

uç-: uçmak
Ula: Ula (yer adı)
un: un
unlat-: unlatmak
uzun: uzun

Ü

üst: üst
üş: üç
üvey: üvey

V

vā: var
var-: varmak, ulaşmak
vē -: vermek, bk. ver-
vēlasıl: velhâsıl
ver-: vermek, bk. vē-

Y

ya: ya
yā: yağ
yādımcı: yardımcı

Kısaltmalar

Ar.: Arapça

yaḳ-: sürmek
yalancı dolma: etsiz dolma
yamıl-: yamulmak, eğilmek
yap-: yapmak
yarın: yarın
yaş: yıl birimiyle ölçülen zaman
yaşa-: yaşamak
yat-: yatmak, uyumak
yataḳ: yatak
yaz-: sermek
yê: yer
yê-: yemek
yêdir-: yedirmek
yedi yüz elli: yedi yüz elli
yer: yer, karşılık
yıḳa-: yıkamak
yoḳ: yok
yörd: yoğurt
yorgan: yorgan
yumūta: yumurta
yūr-: yoğurmak

Z

zabt: hükmü altına alma
zēmeri: zemheri, kara kış
zingır zingır: zangır zangır
zor: zor
zunna: zurna

bk.: bakınız

C: cilt Fr.: Fransızca
Far.: Farsça s.: sayfa

Metinde Kullanılan Çevriyazı İşaretleri

â : a-ı arası ünlü	ō : uzun o
ā : uzun a	o : o-u arası ünlü
ê : uzun kapalı e	ô : o-u arası uzun ünlü
ē : kapalı e	ó : uzun ö
é : e-ö arası ünlü	ū : uzun u
ē : uzun e	ũ : uzun ü
ī : uzun ı	ğ : arka damak g'si
î : ı-u arası ünlü	ķ : arka damak k'si
ĩ : ı-u arası uzun ünlü	ñ : nazal n
î : uzun i	

Kaynakça

- Akar Ali (2006), “Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları / Method Matters In Dialect Routs” *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic* Volume 1/2 Fall 2006, page 37-53, Ankara-Turkey.
- Akar, Ali (2013), *Muğla ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Baran, Burhan (2008), “Eski Türkçeden Anadolu Ağızlarına Ulaşan Bazı Kelimeler”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, Cilt: VIII, Sayı 1, s. 41-47, İzmir.
- Buran Ahmet (1996), *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara
- Derleme Sözlüğü* (1993), C I-XI, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Devellioğlu, Ferit (1996), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem (1992), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım / Yayım / Dağıtım, İstanbul.
- Erten, Münir (1994), *Diyarbakır Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer (2004), “Ağız Tartışmalarında Ses Özelliklerinin Sınıflandırılması Üzerine Düşünceler ve Uşak İli Ağzı Örneği”, *İlmî Araştırmalar*, İstanbul, Sayı:18, s.31- 44.

Gülsevin, Gürer (2005) “Ağız Araştırması İncelemelerimizde Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (1): bu+ra’ mı, bu ara’ mı?”, *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, s. 333-335; “Ağız Araştırması İncelemelerinde Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (2): Değişmenin Yönü Bakımından Yapılan Yanlışlıklar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, Cilt: V, Sayı 1, s. 59-63, İzmir; “Ağız Araştırmalarımızda Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (3): üzüm/yüzüm; öllük / höllük türeme mi düşme mi?”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, Cilt: V, Sayı 2, s. 207-213, İzmir.

İmlâ Kılavuzu (2012), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karahan, Leyla (2011), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (2000), *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük (2000), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Özata, Mürsel (2004), *Köyceğiz Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özçelik, Sadettin (1997), *Urfa Merkez Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özçelik, Sadettin ve Boz, Erdoğan (2001), *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özçelik, Sadettin-Erten, Münir (2005), *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Bizim Büro Basım Yayın Dağıtım, Ankara.

Özçelik, Sadettin-Boz, Erdoğan (2009), *Siverek Merkez Ağzı, Dil İncelemesi-Metinler-Sözlük*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Özek Fatih (2014), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ön Ses /y-/ Türemesi / Anaptyxis Of /y-/ In Turkey Turkish Dialects” *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic* Volume 9/9 Summer 2014, page 843-853, Ankara-Turkey.

Türkçe Sözlük (2011), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Üstüner, Ahat (2000), *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.